অধ্যায় ১২ ঃ কাৰণত্ব ঃ কাৰণ আৰু চর্ত, নিয়ম বা অনিবার্য্য আৰু উপযুক্ত চর্ত, স্থায়ী সন্মিলন

অধ্যায় গাঁথনি

১২.১ উদ্দেশ্য

১২.২ পৰিচয়

১২.৩ কাৰণত্বৰ সংজ্ঞা আৰু অর্থ

১২.৩.১ এৰিষ্টটলৰ কাৰণত্ব সম্পর্কে মতামত

১২.৩.২ ফ্রান্সিচ বেকনৰ কাৰণ কার্য্য সম্পর্কে মতামত

১২.৩.৩ কাৰণত্ব সম্পর্কে ডেভিদ হিউমৰ মতামত

১২.৩.৪ জন ষ্টুৱার্ট মিলৰ কাৰণত্ব সম্পর্কে ব্যাখ্যা

১২.৪ কাৰণ আৰু চর্ত

১২.৫ নিয়ত বা অনিবার্য্য আৰু উপযুক্ত চর্ত

১২.৬ কাৰণ আৰু স্থায়ী সন্মিলন

১২.৭ অধ্যায়টোৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১২.৮ অধিক জানিবলৈ

১২.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১২.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- 'কাৰণত্ব'ৰ সংজ্ঞা দিব পাৰিব
- কাৰণ কার্য্য সম্পর্কে থকা দার্শনিক মতামত বোৰৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰিব পাৰিব
- কাৰণ আৰু ইয়াৰ চর্তবোৰৰ মাজত থকা সম্পর্ক ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি
- প্রয়োজনীয় আৰু উপযুক্ত চর্তৰ সহায়ত কাৰণৰ ধাৰণাটো বহলাই আলোচনা কৰিব পাৰিব
- স্থায়ী সন্মিলনৰ ভিত্তিত কাৰণত্ব সম্পর্কে থকা মতামতবোৰ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

১২.২ পৰিচয়

'কাৰণ' হৈছে 'কার্য্য'ৰ লগত সম্পর্ক থকা এটা সম্বন্ধবোধক পদ। কাৰণত্ব আৰু কাৰণৰ নিয়মে ব্যৱহাৰিক বিজ্ঞানত এক প্রধান তথা গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা অৱলম্বন কৰিছে যত আগমনাত্মক চিন্তা-চর্চা ব্যৱহৃত হয়। আমাৰ সাধাৰণ অভিজ্ঞতাৰে কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰ সহায়েৰে এটা প্রক্রিয়াক

আন এটা প্রক্রিয়াৰ লগত সংযোগ কৰোঁ। কিন্তু এনে সম্পর্ক আমি নিৰপেক্ষ আৰু সম্পর্ক বিহীন কেনো ঘটনাৰ লগত ব্যৱহাৰ নকৰোঁ। গতিকে কার্য্যকাৰণ সম্পর্ক আৰোপ কৰিব পৰাটো এক ধৰণৰ মৌলিক সক্ষমতা বুলি ক'ব পাৰি যিয়ে এজন ব্যাক্তিক বিভিন্ন ধৰণৰ প্রক্রিয়া বা ঘটনাৰ মাজত থকা সম্পর্কবোৰ দেখিব, বুজিব আৰু পৃথকীকৰণ তথা সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰি পৰিৱেশৰ লগত নিজৰ কর্মৰাজিক উপযোগী কৰাত সহায় কৰে। কিন্তু যদিও আমি এই কার্য্য কাৰণ সম্পর্কক আমাৰ দৈনন্দিন জীৱন তথা বৈজ্ঞানিক চিন্তা পদ্ধতিত ব্যৱহাৰ কৰোঁ তথাপিও আমি কেতিয়াও এই সম্পর্কৰ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ, স্পষ্ট কৰিবলৈ বা সংজ্ঞা দাঙি ধৰাৰ চেষ্টা নকৰোঁ। এই কাম কেৱল কৰা হয় তর্কবিজ্ঞান, জ্ঞানবিদ্যা, বিজ্ঞান দর্শন বা অধিবিদ্যাত। বৈজ্ঞানিকসকলে প্রকৃতিৰ বিভিন্ন ঘটনা পৰিঘটনাৰ মাজত সম্পর্ক স্থাপন কৰিবলৈ বিচাৰে আৰু ইয়াৰ বাবে কার্য্য-কাৰণ সম্পর্কই একমাত্র নির্ভৰযোগ্য পথ। তথাপিও, 'কাৰণত্ব'ৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰাটো যথেষ্ট অসুবিধাজনক আৰু এই সমস্যাটোৰ লগত আন বহুতো দার্শনিক বাক বিতণ্ডাৰ লগত সাঙোৰ খাই আছে।

১২.৩ কাৰণত্বৰ সংজ্ঞা আৰু অর্থ

সাধাৰণতে, 'কাৰণ' শব্দটো ঘটনা এটা কিয় ঘটিলে তাৰ কাৰণ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। যেতিয়া আমি কোনো এটা ঘটনাৰ কাৰণ বিচাৰ কৰিবলৈ যাওঁ তেতিয়া সেই ঘটি যোৱা ঘটনাটি আন কিছুমান ঘটনা-পৰিঘটনাৰ লগত সংযুক্ত কৰি তাক বুজিবলৈ আৰু ব্যাখ্যা দিবলৈ চেষ্টা কৰোঁ। কোনো এটা কার্য্যৰ কাৰণ সেই বস্তু বা অৱস্থা বা পৰিৱেশবোৰ যিবোৰে কার্য্যটো ঘটায় আৰু যাৰ অনুপস্থিতিত কার্যটো নঘটে। বিভিন্ন পৰিৱেশ আৰু বিভিন্ন পৰিস্থিতিত 'কাৰণ' শব্দটোৱে বিভিন্ন গুণ বা বৈশিষ্ট্য দর্শায়।মাজে মাজে ইয়ে কার্য্যৰপ্রয়োজনীয় চর্ত দর্শায়। কেতিয়াবা ই উপযুক্ত চর্তটো দর্শায়। কিন্তু এই প্রয়োজনীয় আৰু উপযুক্ত চর্তবোৰৰ ব্যৱহাৰ বা চিনাক্তকৰণ কৰাত 'কাৰণ' শব্দটোৰ ভূমিকা যথেষ্ট গুৰুত্বপূর্ণ। কিছুমান ক্ষেত্রত, এই প্রয়োজনীয় বা উপযুক্ত চর্ত এটাও নহ'ব পাৰে কিন্তু ই কেৱল কার্য্যটোৰ বাবে এটা বৰঙণি যোগোৱা চর্তহে হ'ব পাৰে। পুৰণি কালৰ পৰা সমসাময়িক যুগলৈকে তর্কবিদ আৰু দার্শনিকসকলে কাৰণত্বৰ এই ধাৰণাটোৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি আহিছে আৰু তেওঁলোকে ইয়াক ব্যাখ্যা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। তেওঁলোকৰ কিছুমান মতামত তলত আলোচনা কৰোঁ আহক—

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ কার্য্যবোৰক কাৰণ কার্য্য সম্পর্কই কেনেদৰে পৰিচালিত কৰে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ 'কাৰণ' শব্দটোৰ তিনিটা ভিন্ ভিন্ ব্যৱহাৰ লিখা।

.....

.....

১২.৩.১ এৰিষ্ট'টলৰ কাৰণত্ব সম্পর্কে মতামত

এৰিষ্ট'টলে তেওঁৰ Physics নামৰ গ্রন্থখনিত কাৰণত্বৰ ধাৰণা সম্পর্কে আলোচনা কৰিছিল।এৰিষ্ট'টলৰ মতে কাৰণ হৈছে কোনো বস্তু বা ঘটনাৰ ব্যাখ্যা। 'কাৰণ'ৰ ধাৰণাটোৱে প্রধানকৈ কি বস্তু বা বস্তুটোৰ কোনটো অংশই আন এটা বস্তু গঠন কৰিছে, কি কি উপাদানেৰে বস্তুটো তৈয়াৰ হৈছে, বস্তুটোক কি আকাৰ প্রদান কৰা হৈছে, ইত্যাদিক বুজায়। আনহাতে, কাৰণৰ ধাৰণাটোৱে বস্তু এটাৰ বনোৱা কার্য্যত নিহিত হৈ থকা কর্তা, কৌশল বা শক্তি আৰু কার্য্যকাৰিতা বা কার্য্যদক্ষতা নামৰ আন বহুতো কাৰণকো দর্শায় যিয়ে বস্তুবিধত পৰিৱর্তনৰ সূচনা কৰে। সেইমতে,কাৰণক চাৰিভাগত ভাগ কৰিব পাৰি— উপাদান কাৰণ, আকাৰগত কাৰণ, উদ্দেশ্য কাৰণ আৰু নিমিত্ত কাৰণ। এই কাৰণবোৰ এটা উদাহৰণৰ সহায়েৰে বুজিব পৰা যাব, যেনে—এজন ভাস্কর্য্য শিল্পীয়ে মার্বলৰ মূর্তি বনোৱা কাম কৰে।এই বিশ্বখনৰ আন বহুতো ঘটনাৰ দৰে এই কামটোৰো চাৰিটা কাৰণ আছে। মূর্তিটো বনোৱা কার্য্যত ব্যৱহৃত হোৱা মার্বল নামৰ উপাদান বিধক উপাদান কাৰণ হিচাপে চিহ্নিত কৰিব পৰা যায় যাক এটা নিশ্চিত আকাৰলৈ পৰিৱর্তন কৰিব পাৰি। আকাৰগত কাৰণটো হ'ল মূর্তিটোক সি আকাৰ দিয়া হয় বা দিয়া হ'ব, এই আকাৰটোৱে মূর্তিটোক এটা পৰিচয় দিয়া বুলি ক'ব পাৰি যিয়ে এটুকুৰ আকাৰ বিহীন মার্বলক এটা মূর্তিৰ আকাৰলৈ পৰিৱর্তন কৰে। ইয়াৰ পিছত যিজন শিল্পকাৰ বা শিল্পীয়ে নিজৰ কৌশল আৰু শক্তি ব্যৱহাৰ কৰি এটুকুৰ মার্বলক এটা মূর্তিৰ আকাৰলৈ পৰিৱর্তন কৰিলে তেওঁক কোৱা হ'ব নিমিত্ত কাৰণ আৰু যি উদ্দেশ্য বা লক্ষ্য পুৰণ কৰিবৰ বাবে বা যি লক্ষ্য বা উদ্দেশ্যৰ মূর্তিটো তৈয়াৰ কৰা হৈছে তাক বোলা হয় উদ্দেশ্য কাৰণ। মূর্তিটো বনোৱাৰ উদ্দেশ্য হৈছে কোনো এজন বিশেষ ব্যাক্তিক সন্মান বা স্মৰণ কৰা। এই উদ্দেশ্য কাৰণ অবিহনে মূর্তিটো বনোৱা নহ'লহেঁতেন। এইদৰে, এৰিষ্ট'টলৰ 'কাৰণত্ব'ৰ তত্বতএই বিশ্বব্রহ্মাণ্ডৰ সকলো পৰিৱর্তনকে উদ্দেশ্যমূলকভাৱে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। এই লক্ষ্য বা উদ্দেশ্যৰ বাবেই এটা আকাৰ বিহীন উপাদান বা পদার্থক কিছু উদ্দেশ্য, কর্তা বা শক্তি আৰু কৌশল ব্যৱহাৰ কৰি এটা নিশ্চিত আকাৰলৈ পৰিৱর্তন কৰা হয়। এইটো একপ্রকাৰে এই প্রকৃতিত ঘটি থকা পৰিৱর্তনবোৰৰ এক অধিবিদ্যামুলক বা পৰাবিদ্যামুলক ব্যাখ্যা যিটো তর্কবিদ্যা বা বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিত দেখা নাযায় বা পোৱা নাযায়।

১২.৩.২ ফ্রান্সিচ বেকনৰ কাৰণ কার্য্য সম্পর্কে মতামত

আধুনিক যুগত ফ্রান্সিচ বেকন হ'ল অগ্রণী দার্শনিক যিয়ে Novum Organum নামৰ গ্রন্থখনিত বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি আৰু নিগমনাত্মক তর্কবিজ্ঞানৰ তত্বৰ বিকাশ কৰিছিল। বেকনৰ মতে বৈজ্ঞানিক অনুসন্ধানত যিবোৰ নীতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হয় সেইবোৰ দৰাচলতে উৎপাদিত আৰু উৎপাদক প্রকৃতিৰ মাজৰ সম্পর্ক। ইয়াত 'প্রকৃতি' শব্দটোৰ দ্বাৰা 'যিবোৰ ঘটনাৰ পুনৰাবৃত্তি হৈ থাকে' বা 'এনেকুৱা কিছুমান ঘটনা যাৰ বহুতো উদাহৰণ পোৱা যায়' তাক বুজায়। বেকনৰ শব্দশাস্ত্রত উৎপাদিত প্রকৃতি বা স্বভাৱ মানে কাৰণক আৰু উৎপাদক প্রকৃতি মানে কার্য্যটোক বুজায়। যিকোনো এটা ঘটনাৰ উৎপাদিত প্রকৃতি বা কাৰণবোৰ তাৰ উৎপাদক প্রকৃতিৰ বা কার্য্যৰ লগত সহৱস্থান, সহ-অনুপস্থিতি আৰু সহ-অনৈকতাৰ সম্বন্ধেৰে সম্বন্ধিত হৈ থাকে। বেকনৰ মতে এই বিশ্বৰ সকলোবোৰ জটিল ঘটনা বা পৰিঘটনা উৎপাদিত প্রকৃতি বা কাৰণবোৰৰ সামঞ্জস্যতাৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্রিত হৈ থাকে। কিন্তু ইয়াক কেৱল সহাৱস্থান, সহ-অনুপস্থিতি আৰু সহ-অনৈকতাৰ ভিত্তিতহে জানিব পাৰি। তেওঁ ইয়াৰ বাবে খণ্ডযুক্ত বিতং পদ্ধতিৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। বেকনে 'form' নামৰ পদটোকো কাৰণক বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিছিল, কিন্তু এই আকাৰগত কাৰণটোক এৰিষ্ট'টলৰ আকাৰগত কাৰণৰ লগত একে বুলি ক'ব নোৱাৰি। বেকনৰ আকাৰক নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰি আৰু ইয়াক অৱস্থিতি, অনুপস্থিতি আৰু অনৈকতাৰ এক সতর্ক দৃষ্টিৰেহে বিচাৰ কৰিব পাৰি।

চিন্তা-চর্চা কৰক ১২.১

এৰিষ্ট'টলৰ চাৰিটা কাৰণ কেনেদৰে ইটো আনটোৰ লগত সম্বন্ধিত? আলোচনা কৰা।

.....

.....

.....

১২.৩.৩ কাৰণত্ব সম্পর্কে ডেভিদ হিউমৰ মতামত

ডেভিদ হিউমৰ মতে, দেখা বা প্রত্যক্ষ কৰা উদাহৰণৰ পৰা নেদেখা বা প্রত্যক্ষ নকৰা উদাহৰণলৈকে কৰা আগমনাত্মক চিন্তাধাৰাবোৰ সদায় কার্য্য কাৰণ সম্পর্কেৰে সম্পর্কযুক্ত। কিন্তু এই কার্য্য কাৰণ সম্পর্কটো বিভিন্ন ঘটনাৰ মাজত থকা এক জটিল সম্পর্ক। হিউমে এই সম্পর্কটো অগ্রগণ্যতা, সমীপতা আৰু অনিবার্য্যতাৰ ধাৰণাবোৰৰ দ্বাৰা ব্যাখ্যা কৰিছে। অগ্রগণ্যতা আৰু সমীপতাৰ ধাৰণাবোৰক প্রমাণ কৰিব পাৰি। তথাপিও কিন্তু নিয়ত বা অনিবার্য্যতাৰ সম্পর্কটোক কোনোপধ্যে কোনো প্রমাণৰ সহায়ত প্রমাণ

কৰিব নোৱাৰি। হিউমৰ মতে কার্য্যকাৰণৰ ওপৰত গঠিত আমাৰ অনুমানবোৰৰ নিশ্চয়তা প্রমাণ কৰিবৰ বাবে কোনো প্রমাণে আমাক সহায় কৰিব নোৱাৰে। কাৰণ ইয়াত কোনো বৌদ্ধিক চিন্তাধাৰা নাই যে যদি একে ধৰণৰ কিছুমান ঘটনা আন একে ধৰণৰ কিছুমান ঘটনাৰ দ্বাৰা সদায় অনুকৰণিত হয়, তেনেহ'লে ভৱিষ্যৎ তেওঁ এইবোৰ ঘটনা সদায় একেভাৱেই অনুকৰণিত হ'ব। দৰাচলতে, কার্য্য-কাৰণ সম্পর্কটো এটা মনস্তাত্বিক প্রৱণতাৰ ওপৰতহে গঠিত হয়।কাৰণত্ব হৈছে আচলতে এটা মানুহৰ মনৰ প্রৱণতা যত যদি কিছুমান ঘটনা এটা নির্দিষ্ট সময় সদায় একেলগে ঘটে তেতিয়া হ'লে ভৱিষ্যৎ তেওঁ সেইবোৰ ঘটনা সদায় একেলগে ঘটিব বুলিয়েই আশা কৰা হয়। ইমানুৱেল কাণ্টেও হিউমৰ এই ধাৰণাক মানি লৈছে যাৰ মতে নিয়ত বা সহচৰ বা অনিবার্য্যতাৰ সম্পর্কক প্রমাণ কৰিবলৈ অভিজ্ঞতাই কেতিয়াও আমাক কোনো ধৰণৰ সহায় আগবঢ়াব নোৱাৰে। কাণ্টৰ মতে আগমনাত্মক চিন্তাধাৰাৰ ওপৰতে বিজ্ঞান প্রতিষ্ঠিত আৰু এই আগমনাত্মক চিন্তাধাৰাবোৰ কার্য্যকাৰণ ধাৰণাৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত। ব্যৱহাৰিক বিজ্ঞানত থকা নিশ্চয়তাবোৰ আচলতে কাৰণ কার্য্যসম্পর্কৰ ওপৰত ভিত্তি কৰে যিবোৰ আকৌ কার্য্য-কাৰণৰ মাজত থকা নিয়ত বা অনিবার্য্য সম্পর্কৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত। এই কার্য্য কাৰণৰ সম্পর্কবোৰৰ অনিবার্য্যতা ইয়াৰ পূর্ব প্রমাণৰ দ্বাৰা প্রমাণ কৰা হয়।

১২.৩.৪ জন ষ্টুৱার্ট মিলৰ কাৰণত্ব সম্পর্কীয় ব্যাখ্যা

বর্তমান আমি কাৰণত্ব ধাৰণাটোৰ বেছি জটিল অধিবিদ্যামূলক আৰু জ্ঞান-মীমাংসা মূলক প্রকৃতি সম্পর্কে আলোচনা নকৰাকৈ, প্রথমে আমি বর্তমান বা আধুনিক যুগৰ কিছুমান আগমনাত্মক তর্কবিদে কেনেদৰে কাৰণত্বৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিছে তাক বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা উচিত। জন ষ্টুৱার্ট মিলে বিভিন্ন ঘটনাৰ মাজত কার্য্য কাৰণ সম্পর্ক বিচাৰ আৰু কিছুমান নিয়ম গঠন কৰাৰ উদ্দেশ্যে কাৰণত্বৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিছিল। মিলে তেওঁৰ 'A System of Logic' নামৰ গ্রন্থখনিত কার্য্য-কাৰণ নীতি আৰু কাৰণত্বৰ ধাৰণা সম্পর্কে ব্যাখ্যা কৰিছিল। তেওঁ কাৰণত্বৰ ধাৰণাটোক শাৰীৰিক ঘটনা পৰিঘটনাৰ মাজেৰে ব্যাখ্যা কৰিছিল। তেওঁ কাৰণত্ব সম্পর্কে সকলো ধৰণৰ অধিবিদ্যামূলক আলোচনাবোৰ পৰিহাৰ কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, ঘটনা-পৰিঘটনাৰ মাজত থকা অনুক্রমিক সম্পর্কবোৰ অতি গুৰুত্বপূর্ণ আৰু এই অনুক্রমবোৰৰ মাজত এটা নির্দিষ্ট নিয়ম আছে। এই নিয়মটোকে কার্য্য কাৰণ সম্পর্ক বুলি কোৱা হয় যিটোৱে মিলৰ মতে সমস্ত মানৰ অভিজ্ঞতাৰ অনুক্রমিক ঘটনাবোৰৰ মাজত বিৰাজমান।

এতিয়া মিলে কেনেদৰে কাৰণৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ ব্যাখ্যা কৰিছে চাওঁ আহক। মিলৰ কাৰণৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ ডেভিদ হিউমৰ কাৰণত্বৰ ধাৰণাটোৰ পৰা নিঃসৃত হৈছে। আকৌ, মিলৰ কার্য্য-কাৰণ সম্পর্কৰ প্রমাণ-অপ্রমাণ ইত্যাদি ফ্রান্সিচ বেকনৰ বৈজ্ঞানিক প্রমাণীকৰণৰ খণ্ডিত পদ্ধতিৰ ওপৰত বিকাশ কৰিছিল। মিলে হিউমৰ এই কথাটো মানি

লৈছিল যে কাৰণ হ'ল কার্য্য এটা নিয়ত সহচাৰী পূর্বৱর্তী ঘটনা। কিন্তু মিলে হিউমৰ কার্য্য আৰু কাৰণৰ মাজত কোনো অনিবার্য্য সম্পর্ক নাই বোলা কথাষাৰক অস্বীকাৰ কৰিছে।

মিলৰ মতে, কার্য্য কাৰণ সম্পর্ক কেৱল অনুক্রমিক ঘটনাৰ মাজতহে স্থাপন কৰা হয়। কাৰণ হ'ল পূর্বৱর্তী ঘটনা বা সময় মতে আগত ঘটা ঘটনা আৰু কার্য্য হ'ল অনুৱর্তী ঘটনা। যদি C, Eৰ কাৰণ হয়, তেনেহ'লে E কেতিয়াও Cৰ আগত বা একেলগে ঘটা ঘটনা হ'ব নোৱাৰে। এই ক্রমটোৰ পৰিৱর্তন হ'ব নোৱাৰে যদিহে কাৰণটো কার্য্যলৈ খুব খৰতকীয়াভাৱে পৰিৱর্তন নহয়। নহ'লে কোনো এজন নিৰীক্ষকে কার্য্যটো সদায় কাৰণতকৈ আগতে প্রত্যক্ষ কৰিলেহেঁতেন। পদার্থ বিজ্ঞানৰ আধুনিক তত্ত্ববোৰত য'ত বিশ্বব্রহ্মাণ্ডৰ গঠন সম্পর্কে আলোচনা কৰা হয় তাত ভৱিষ্যতে উৎপন্ন কৰিব পৰা কার্য্যসমূহৰ পৰা অতীতৰ কাৰণক স্বীকৃত কৰা হয়। কিন্তু আমাৰ দৈনন্দিন চিন্তাধাৰাৰ ফালৰ পৰা ইয়াক আচৰিত আৰু দেখাত অসম্ভৱ যেন লাগে।

ঘটনা পৰিঘটনাসমূহৰ মাজত থকা অনুক্রমবোৰ নিয়ত বা অনিয়ত হ'ব পাৰে। যিকোনো ঘটনাৰ কাৰণটো সদায় সেই ঘটনাটোৰ কার্য্য নিয়ত পূর্বৱর্তী ঘটনা। যিটো নিয়ত পূর্বৱর্তী ঘটনা যিটো অনুৱর্তী ঘটনাটোৰ লগত কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰে সম্বন্ধিত নহয়। সংক্ষেপে ক'লে যদিও C, Eৰ কাৰণ হয়, তেনেহ'লে সকলো Xৰ বাবে, যদি Xটো Eৰ এক উদাহৰণ হয়, X যদি Yৰ দ্বাৰা অগ্রগামী হয়, তেনেহ'লে Yটো Cৰ এক উদাহৰণ হ'ব।

তদুপৰি, কাৰণ হ'ল কার্য্যৰ নিৰুপাধিক বা কাৰণ আৰু কার্য্যৰ সম্বন্ধ নিৰুপাধিক। যদি কিছুমান পৰিস্থিতি Kৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিDক Fএ অনুক্রম বা অনুসৰণ কৰে, তেনেহ'লে D এটা নিয়ত পূর্বৱর্তী ঘটনা নহয় কাৰণ K নামৰ পৰিস্থিতিৰ অবিহনে D ও সম্ভৱ নহ'ব। এনেদৰে, যদি C, Eৰ কাৰণ হয়, তেনেহ'লে সকলো Xৰ বাবে যদি X, Eৰ এক উদাহৰণ হয়, আৰু যদি X যদি Yৰ অগ্রগামী হয়, Y হ'ব Cৰ এক উপমা বা উদাহৰণ। কিন্তু এনেকুৱা কেতিয়াও নঘটে যে সকলো Zৰ বাবে, X যদি Zৰ অগ্রগামী হয় আৰু Z, Yৰ অংশ নহয় আৰু এনেকুৱা এটা Y আছে, যিটো কেতিয়াও Z ৰ দ্বাৰা সঙ্গত নহয় আৰু Xৰ দ্বাৰাও অনুক্রমিত নহয়। এনেদৰে, C যদি Eৰ কাৰণ হয় E ≡ (X)(Y)(Z){X ε E ≡ (X, Yৰ অগ্রগামী আৰু Y ε C) আৰু (X, Zৰ দ্বাৰা অগ্রগামী নহয়, Z যদি Yৰ অংশ নহয় আৰু Y যদি Zৰ দ্বাৰা সঙ্গত নহয় তেনেহলে Z কেতিয়াও Xৰ দ্বাৰা অনুক্রমিত নহয়।

নিয়ত পূর্বৱর্তী ঘটনাবোৰৰ এই নিৰুপাধিক বা চর্তনিৰপেক্ষ চৰিত্রটো বা বৈশিষ্ট্যটো নিশ্চিত কৰাই বৈজ্ঞানিকসকলৰ বাবে তেওঁলোকৰ অনুসন্ধানত এক গুৰুত্বপূর্ণ কাম। কাৰণ হ'ল কার্য্যৰ এক নিৰুপাধিক পূর্বৱর্তী ঘটনা কাৰণ ইয়াত সকলো ধৰণৰ চর্ত অন্তর্ভুক্ত হৈ থাকে যিবোৰ যিকোনো পৰিস্থিতিতে নিয়তভাৱে যিকোনো

এটা কার্য্য সম্ভৱ কৰিবলৈ উপস্থিত থাকিব লাগিব। এই কাৰণৰ বাহিৰে যিকোনো এটা কার্য্য উৎপত্তি কৰিবলৈ আন কোনো চর্তৰ প্রয়োজন নাই।

আকৌ, কাৰণ হৈছে কার্য্যৰ এক তাৎক্ষণিক পূর্ব্ৱর্তী ঘটনা। এই তাৎক্ষণিকতা ইয়াৰ নিৰুপাধিকতাৰ পৰা প্রমাণিত হয়। যদি কোনো তাৎক্ষণিক পূর্ব্ৱর্তী চর্তই কার্য্যটো সংঘটিত কৰিব নোৱাৰে কিন্তু কিছু সময় বিৰতিৰ পিছত কার্য্যটো ঘটাবলৈ সমর্থ হয়, তেনেহ'লে সেই বিৰতিৰ সময়ত আন বেলেগ চর্ত বা পৰিস্থিতিয়ে সেই বিৰতিটো পূর্ণ কৰিব লাগিব। যেনে— পৰিৱেশ পৰিস্থিতিত কিছুমান এনেকুৱা সালসলনি বা পৰিৱর্তন ঘটিব লাগিব যিবোৰে কার্য্যটো ঘটাবলৈ বা ঘটিবলৈ উপযুক্তভাৱে সহায় কৰিব পাৰে।

এই কাৰণ আৰু কার্য্যবোৰক পৰিমাণগতভাৱে চিনাক্ত কৰিব পাৰি। পদার্থ আৰু শক্তিৰ সংৰক্ষণ নিয়মে এইটো আঙুলিয়াই যে কাৰণত থকা পদার্থ আৰু শক্তিৰ পৰিমানটো কার্য্যটোত উপস্থিত থকা পদার্থ আৰু শক্তিৰ পৰিমাণৰ সমতুল্য অৱশ্যে, এই বিশ্বত থকা পদার্থ আৰু শক্তিৰ পৰিমাণো চিৰদিন একেই থাকে কিন্তু সময়ৰ কালচক্রত সেইবোৰ এটা আনটোলৈ পৰিবর্তিত হয়। এই শক্তি তথা পদার্থবোৰ কেতিয়াও নতুনকৈ উৎপন্নও কৰিব নোৱাৰি নাইবা এইবোৰক ধ্বংসও কৰিব নোৱাৰি। সেইবাবে, কাৰভেথ ৰীডে কৈছে, "The cause of any event, then, When exactly ascertainable, has five marks: it is (quantitatively) equal to the effect, and is (qualitatively)its immediate,Unconditional, invariable antecedent."

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ হিউমৰ মতে, কাৰণত্বৰ জটিল ধাৰণাটোক কোনবোৰ সাধাৰণ ধাৰণালৈ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি?

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ নিয়ত সহচাৰী সম্বন্ধবোৰ অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা প্রমাণিত কৰিব পাৰিনে?

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ কাৰণ আৰু কার্য্যৰ পৰিমাণগত সম্পর্ক মানে কি বুজা?

.....

চিন্তা-চর্চা কৰক ১২.২

হিউমে কাৰণত্বৰ ধাৰণাটোক কেনেদৰে ব্যাখ্যা কৰিছে?

.....

.....

.....

১২.৪ কাৰণ আৰু চর্ত

সাধাৰণতে যিকোনো এটা ঘটনাৰ কাৰণ বুলি ক'লে যিকোনো এটা আগত ঘটা ঘটনা বা পৰিৱেশক নুবুজায়, বৰঞ্চ এই কাৰণৰ ধাৰণাটো এটা বৰ জটিল আৰু বুজিব নোৱাৰা সাঁথৰ। দৰাচলতে, কাৰণৰ ধাৰণাটো হ'ল পূর্ব্বৰর্তী অর্থাৎ কার্য্যৰ আগতে ঘটা কিছুমান ঘটনা, পৰিঘটনা বা পৰিস্থিতি যিবোৰে কার্য্যটো ঘটাবলৈ সম্ভৱ হয় আৰু যাক অনুৱর্তী ঘটনা বা কার্য্যটোৱে অনুক্রমণ কৰে। কাৰণৰ অন্তর্গত এই সকলোবোৰ ঘটনা, পৰিঘটনা আৰু পৰিস্থিতিক একেলগে চর্ত বুলি জনা যায় যিবোৰ যিকোনো এটা কার্য্য সংঘটিত কৰিবলৈ বৰ প্রয়োজনীয়। কিন্তু এই চর্ত হয়তো সদর্থকো হ'ব পাৰে নাইবা নঞর্থকো হ'ব পাৰে। সদর্থক চর্তবোৰ হ'ল সেইবোৰ ঘটনা বা পৰিঘটনাৰ উপস্থিতি যাৰ সহায়ত কার্য্যটো ঘটা সম্ভৱ হয়। আনহাতে, নঞর্থক চর্তবোৰ হ'ল সেইবোৰ ঘটনা বা পৰিঘটনা যিবোৰ উপস্থিতিয়ে কার্য্যটো সংঘটিত কৰাত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে। কাৰভেথ ৰীডে এই চর্তবোৰৰ সংজ্ঞা এনেধৰণে দিছে, 'any necessary factor of a cause' and 'a positive condition is one that cannot be omitted without frustrating the effect; and a negative condition is one that cannot be introduced without frustrating the effect'. কিন্তু কাৰভেথ ৰীডৰ এই সংজ্ঞাটোত কিছু বিৰোধাভাস দেখা যায় কিয়নো তেওঁৰ মতে কাৰণে কার্য্যটোক ব্যর্থ কৰিবও পাৰে। কিন্তু ই কেনেকৈ সম্ভৱ? কেনেকৈ কিছুমান নিয়ত সহচাৰী চর্তই বা কাৰণে কার্য্যটোক ব্যর্থ বা নিষ্ফল কৰিব পাৰে?

কাৰণত্ব সম্পর্কে আমাৰ সাধাৰণ বা দৈনন্দিন আলোচনাত আমি মাজে সময়ে কিছুমান অতি স্পষ্ট বা সহজে বুজিব পৰা অনুৱর্তী ঘটনা বা উৎস বাছনি কৰোঁ যিবোৰে আমাৰ মনোযোগ আকর্ষণ কৰে আৰু যাক আমি কাৰণ বুলি ভাবিবলৈ আৰম্ভ কৰোঁ। কিন্তু এনেকুৱা কৰোঁতে আমি আন কিছুমান চর্তক অৱহেলা কৰোঁ বা প্রত্যক্ষ নকৰোঁ যিবোৰ দৰাচলতে কার্য্যটো ঘটিবলৈ অতিশয় গুৰুত্বপূর্ণ কিন্তু সেইবোৰ স্পষ্ট বা সহজে বুজিবপৰা বিধৰ নহয়। মিলৰ মতে ক'বলৈ গ'লে, "The cause, then, philosophically speaking, is the sum total of the conditions, positively and negatively taken together; the whole of the contengencies of every description, which being realized, the consequent invariably follows." এই চর্তসমূহৰ কিছুমানক কেতিয়াবা কর্তা হিচাপে আৰু আন কিছুমানক কেতিয়াবা অপ্রয়োজনীয় বুলি ভবা হয়। তেতিয়া এই কর্তা চর্তসমূহে অপ্রয়োজনীয় বুলি ভবা কাৰণসমূহৰ ওপৰত ক্রিয়া কৰে। কিন্তু এই বিভাজন কেৱল মৌখিকহে কিয়নো ব্যাখ্যাত দেখা যায় যে কর্তা আৰু অপ্রয়োজনীয় দুয়ো ধৰণৰ কাৰণেই পিছত সক্রিয় হৈ পৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৬ ঃ চর্তৰ সংজ্ঞা দিয়া।

.....

প্রশ্ন নং ৭ ঃ সদর্থক আৰু নঞর্থক চর্তৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰা।

.....

.....

১২.৫ নিয়ত বা অনিবার্য্য আৰু উপযুক্ত চর্ত

নিয়ত বা অনিবার্য্য সম্বন্ধবোৰ বা চর্তবোৰ হ'ল সেইবোৰ চর্ত যাৰ অবিহনে কার্য্যটো ঘটিব নোৱাৰে। কার্য্যটো ঘটিব লাগিলে এই নিয়ত অনিবার্য্য চর্তবোৰ উপস্থিত থাকিবই লাগিব। যদি কার্য্যটো সংঘটিত হৈছে, তেনেহ'লে ইয়াৰ কাৰণটো উপস্থিত থাকিব লাগিব। এইটো কেতিয়াও সম্ভৱ নহয় যে কার্য্যটো ঘটিছে কিন্তু ই সংঘটিত হ'বৰ বাবে লগা নিয়ত কাৰণবোৰ কোনটোও উপস্থিত নাই। কিন্তু আনহাতে ইয়ো এটা চর্ত যে এই নিয়ত বা অনিবার্য্য চর্তৰ উপস্থিতিয়ে কেতিয়াও এইটো নিশ্চিতভাৱে ক'ব বা দেখাব নোৱাৰে যে কার্য্যটো সংঘটিত হ'বই। কেতিয়াবা এনেকুৱাও হ'ব পাৰে যে এই নিয়ত সহচাৰী চর্তবোৰৰ কিছুমান একেলগে উপস্থিত আছে আৰু আন কিছুমান অনুপস্থিত আছে। তেনেক্ষেত্রত কার্য্যটো কেতিয়াও সংঘটিত নহয়। কিন্তু যদি নিয়ত সহচাৰী অনিবার্য্য চর্তবোৰৰ সকলোবোৰ উপস্থিত থাকে তেনেহ'লে কার্য্যটো ঘটা নিশ্চিত।

এই নিয়ত অনিবার্য্য চর্তবোৰ হ'ল এনেকুৱা কিছুমান চর্ত যিবোৰৰ অবিহনে কার্য্যটো কেতিয়াও ঘটিব নোৱাৰে আৰু যাৰ উপস্থিতি থাকিলে কার্য্যটো যিকোনো পৰিস্থিতিতে আৰু যিকোনো সময়তে ঘটিবই লাগিব। গতিকে উপযুক্ত নিয়ত অনিবার্য্য চর্তবোৰ পুৰণ হ'লে, কার্য্যটো ঘটা বাধ্যতামূলক। তথাপিও এইটোও এটা কথা যে যদি কার্য্যটো ঘটিছে, তেন্তে ই কেতিয়াও নুবুজায় যে বহুবোৰৰ মাজত কিছুমান এনেকুৱা নিয়ত আৰু অনিবার্য্য চর্ত আছে যিবোৰে কার্য্যটো সংঘটিত কৰিছে।

গতিকে এইটো ক'ব পাৰি যে, নিয়ত বা সহচাৰী বা অনিবার্য্য চর্তবোৰ যিকোনো এটা কার্য্য সংঘটিত কৰাবলৈ উপযুক্ত নহয়। ধৰা হ'ল মই ফেনখন চলালো আৰু সেইমতে, ফেনখন চলি আছে। এতিয়া এই ফেনখন চলি থকাৰ এটা অনিবার্য্য চর্ত হ'ল যে ইয়াত কোনো বিৰতি নোহোৱাকৈ বিজুলী থাকিব লাগিব। কিন্তু তথাপিও ইয়াকে কেৱল একমাত্র অনিবার্য্য চর্ত বুলি ক'ব নোৱাৰি কিয়নো যদি ফেনখনত আন কোনো বিজুতি নাথাকে তেতিয়াহে কেৱল ফেনখন একেলেথাৰিয়ে চলি থাকিব। নহ'লে ই বন্ধ হৈ পৰিব। একেদৰে এই উপযুক্ত চর্তবোৰক অনিবার্য্য বা নিয়ত চর্ত বুলি ক'ব নোৱাৰি। কিয়নো মই যদি ফেনখনৰ ছুইছটো বন্ধ কৰি দিওঁ তেতিয়া ফেনখন বন্ধ হৈ পৰিব। আনহাতে, বিজুলী নাথাকিলেও ই বন্ধ হৈ পৰিব। গতিকে উপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা দেখা গ'ল যে কোনটো চর্তই এটা কার্য্য সংঘটিত কৰিবলৈ উপযুক্ত বা একমাত্র প্রয়োজনীয় চর্ত নহয়।

কিন্তু যদি আমি এই সকলোবোৰ উপযুক্ত তথা অনিবার্য্য চর্তক একেলগ কৰোঁ ক'তো একো বাদ নিদিয়াকৈ তেনেহ'লে ই এটা সচা অর্থত নিয়ত, সহচাৰী, অনিবার্য্য তথা উপযুক্ত চর্ত হৈ পৰিব যাৰ পৰা কার্য্যটো অনিবার্য্য তথা প্রয়োজনীয়ভাৱে নিঃসৃত হৈ পৰিব। তথাপিও এই

অনিবার্য্য চর্তবোৰ কার্য্যটো ঘটাবলৈ উপযুক্ত নহয়। গতিকে এইটো এটা বৰ সাঁথৰ বা অসম্ভৱ কথা হিচাপে দেখা গ'ল যে সকলোবোৰ উপযুক্ত চর্ত লগ লাগিলেও কার্য্যটো ঘটাবৰ বাবে ই প্রয়োজনীয় চর্ত হিচাপে দেখা নিদিয়ে। কিন্তু এই সাঁথৰ বা অসম্ভাব্যতাৰ তেতিয়া অন্ত পৰিব যেতিয়া আমি এই সকলোবোৰ প্রয়োজনীয় চর্তক কিছুমান উপযুক্ত চর্তৰলগত সম্বন্ধযুক্ত বুলি ক'ব পাৰিম। এনেকুৱা বহুতো প্রয়োজনীয় চর্ত আছে যাৰ প্রত্যেকটো চর্তই যদিও কার্য্যটা উৎপন্ন কৰিবলৈ উপযুক্ত তথাপিও তাৰে ভিতৰত কোনোটোৱে কার্য্যটো উৎপন্ন কৰিবলৈ প্রয়োজনীয় নহয়।

জে. এল. মেকিৰ মতে, কাৰণবোৰ সদায় অনুপযুক্ত কিন্তু কার্য্যৰ অপ্রয়োজনীয় কিন্তু উপযুক্ত চর্তসমূহৰ অনুতিৰিক্ত চর্ত। ইয়াক কাৰণত্বৰ INUS চর্ত বুলি কোৱা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, ঘৰ জ্বলাৰ এটা ধ্বংসকাৰী ঘটনাত, এটা লেম্পক ইয়াৰ কাৰণ বুলি ধৰা হল। এই লেম্পটোৰ উপস্থিতি কিন্তু ইয়াৰ উপযুক্ত কাৰণ নহয় কিয়নো জুই জ্বলাৰ বাবে লগা পদার্থখিনি, যেনে— কেৰাচিন আৰু অক্সিজেনৰ অভাৱ থকাহেতেন জুই নজ্বলিলেহেন। আনহাতে, লেম্পটোৰ উপস্থিতি প্রয়োজনীয় চর্তও নহয় কাৰণ লেম্পটোৰ অবিহনেও ঘৰটো আন কোনো কাৰণত জ্বলিব পাৰিলেহেঁতেন। লেমটোৰ উপস্থিতি কেৱল উপযুক্ত চর্তৰ এটা প্রয়োজনীয় চর্তহে কাৰণ জুই জ্বলাৰ বাবে প্রয়োজনীয় পদার্থখিনিও উপযুক্ত নহয়,কাৰণ লেমটোৰঅবিহনে সিহঁতে একো কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন বা লেম্পটোৰ অবিহনে ঘৰটোনজ্বলিলেহেঁতেন। ইয়াত ঘৰটো জ্বলাৰ উপযুক্ত কাৰণসমূহ হ'ল লেম্পটো, কেৰাচিন, অক্সিজেন যাৰ ভিতৰত এটাও ঘৰটো জ্বলাৰ বাবে প্রয়োজনীয় চর্ত নহয় কাৰণ এই সকলোবোৰৰ অবিহনেও আন কিছুমান কাৰণৰ পৰাও ঘৰটো জ্বলিব পাৰিলেহেঁতেন, যেনে— কোনোবাই ঘৰটো জ্বলাই দিব পাৰিলেহেঁতেন, বৈদ্যুতিক বিজুতিৰ ফলত বা বিস্ফোৰণ বাবেও ইত্যাদি।

আগমনাত্মক তর্কবিজ্ঞানত বহুতো যুক্তি কার্য্য-কাৰণ সম্পর্কৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে। এনেকুৱা যুক্তিসমূহত হয়তো কাৰণৰ পৰা কার্য্যক বা কার্য্যৰ পৰা কাৰণক পোৱা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে, আকাশত মেঘ দেখি আহিবলগীয়া বৰষুণৰ অনুমান কৰা বা নদীত পানী বঢ়া দেখি বিপদসীমাৰ ওপৰত যে পানী বৈছে তাৰ অনুমান কৰা।

এনেকুৱা ধৰণৰ কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত যুক্তিসমূহে কেতিয়াবা প্রয়োজনীয় চর্ত আৰু আন কেতিয়াবা উপযুক্ত চর্তও বিচাৰ কৰে। যদি আমি কার্য্যটো উৎপন্ন কৰাত হোৱা বা দেখা দিয়া সমস্যাবোৰ বিচাৰ কৰাত আগ্রহী তেনেহ'লে আমি ইয়াৰ যিকোনো এটা উপযুক্ত চর্ত গঠন কৰিব বিচাৰিলোহেঁতেন। আনহাতে, যদি আমি কার্য্যটোক সংঘটিত কৰাৰ পৰা বাধা দিব বিচাৰো বা কার্য্যটো ঘটা নিবিচাৰো, তেনেহ'লে আমি কার্য্যটোৰ যিকোনো এটা প্রয়োজনীয় চর্ত বিচাৰিবলৈ চেষ্টা কৰিম, যাৰ অপসাৰণে কার্য্যটো ঘটাত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিব। এজন চিকিৎসকে ৰোগীজনৰ আৰোগ্যৰ উদ্দেশ্যে বেমাৰটো উৎপন্ন কৰা বীজাণুবোৰক বিচাৰি উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰে, যাতে সেই বীজাণুবোৰ বিচাৰি তেওঁ তাত উপযুক্ত ঔষধ প্রয়োগ কৰি সেই বীজাণুবোৰক ধ্বংস কৰিব পাৰে। গতিকে, সেই ৰোগটোৰ ক্ষেত্রত, বীজাণুবোৰৰ উপস্থিতি বেমাৰটোৰ এটা উপযুক্ত চর্ত নহ'লেও এটা প্রয়োজনীয় চর্ত আৰু এই প্রয়োজনীয় চর্তবোৰৰ অপসাৰণ হ'লেই কার্য্যটোও ঘটিব নোৱাৰে, যেনে— বেমাৰটো।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৮ঃ প্রয়োজনীয় চর্তৰ অবিহনে কার্য্যটো ঘটিব পাৰেনে?

.....

প্রশ্ন নং ৯ ঃ Cৰ উপস্থিতিক Eয়ে প্রয়োজনীয় বা নিয়তভাৱে অনুক্রমণ কৰে তেনেহ'লে, C, Eৰ বাবে উপযুক্ত চর্তনে?

.....

চিন্তা-চর্চা কৰক ১২.৩

ক) প্রয়োজনীয় চর্তসমূহৰ বিচাৰ কেতিয়া কৰা হয়?

.....

.....

.....

খ) কোনবোৰ বাস্তৱিক উদ্দেশ্যৰ বাবে উপযুক্ত চর্তৰ বিচাৰ কৰা উপযোগী?

.....

.....

.....

১২.৬ স্থায়ী সন্মিলন

ডেভিদ হিউমৰ মতে, কাৰণ আৰু কার্য্যৰ মাজৰ সম্পর্কক কেৱল অনুক্রম আৰু সমীপতাৰ মাজৰ সম্পর্ক বুলিহে চিহ্নিত কৰিব পাৰি। এই কাৰণ কার্য্য সম্পর্কৰ তৃতীয় বৈশিষ্ট্য নিয়ত বা প্রয়োজনীয় সম্পর্ক আৰু উৎপাদনক কাৰণত্বৰ এটা অতি প্রয়োজনীয় দিশ বুলি ধৰিব পাৰি। তথাপিও হিউমৰ মতে, যেতিয়া এই অনুমানক পৰীক্ষণ কৰা হয় তেতিয়া প্রমাণিত হয় যে এই অনুভৱটোৱে কোনো ধৰণৰ যুক্তিসঙ্গত প্রমাণ দিব নোৱাৰে। যদি আমি দুটা একে ধৰণৰ ঘটনা পৰীক্ষা কৰোঁ য'ত এটা আনটোৰ কাৰণ তেতিয়া আমি সিহঁতৰ সম্পর্কটোত কি বিচাৰি পাম? হিউমৰ মতে, আমি যদি আমাৰ অভিজ্ঞতাত বিচাৰ কৰোঁ, তেনেহ'লে আমি বহুতো ইন্দ্রিয় অভিজ্ঞতাত ঘটনা দেখিম য'ত এনেধৰণৰ এটা আনটোৰ কাৰণ বা এটা আনটোৰ কার্য্য হিচাপে দেখা পাম। কিন্তু, হিউমৰ মতে, এনেকুৱা ধৰণৰ কাৰণ কার্য্য সম্পর্কৰ মাজত আমি তিনি ধৰণৰ সম্পর্ক দেখা পাম। যেনে—

১) **অনুক্রমৰ সম্পর্ক ঃ** কাৰণক সদায় কার্য্যই অনুক্রম কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, জুইৰ পৰা তাপ আৰু ধোঁৱাৰ উৎপত্তি হয়। সকলো ধৰণৰ জুইৰ পৰা সদায় তাপ আৰু ধোঁৱাই উৎপন্ন হয়। এনেদৰে, কাৰণক পূর্বৱর্তী ঘটনা আৰু কার্য্যটোক সদায় অনুৱর্তী ঘটনা

বুলি কোৱা হয় আৰু ইয়াক উপযুক্ত প্রমাণৰ দ্বাৰা প্রমাণ কৰিব পাৰি। কিন্তু দুটা ঘটনাৰ মাজত যদি এটাৰ উদাহৰণক আনটোৰ উদাহৰণে অনুক্রম কৰে, তেনেহ'লে ইয়াক কার্য্য-কাৰণৰ সম্পর্ক বুলি ক'ব নোৱাৰি।

২) **সমীপতাৰ সম্পর্ক ঃ** এটা কাৰণ কার্য্য সম্পর্কত বান্ধ খাই থকা দুটা ঘটনাৰ উদাহৰণ বা উপমাবোৰৰ মাজত সদায় সমীপতাৰ সম্পর্ক বিদ্যমান।আমাৰ অভিজ্ঞতাইএইটো প্রমাণ কৰে যে কাৰণ সদায় কার্য্যৰ আগত আৰু কার্য্য সদায় কাৰণৰ পিছত। কিন্তু বহুত দিনৰ আগত ঘটা বা হোৱা বা অতীতত হোৱা কোনো ঘটনাক বর্তমান ঘটা কোনো কার্য্যৰ কাৰণ বুলি ভবাটো সমীচীন নহয়। কাৰণ আৰু কার্য্যৰ এই সম্পর্কক তাৎক্ষণিকভাৱে পূর্বৱর্তী আৰু অনুৱর্তীতাৰ সম্পর্ক বুলি কোৱা হয়। যদি প্রথমে আমি জুই দেখা পাওঁ, তেনেহ'লে ইয়াৰ পিছৰ ক্ষণতে আমি ইয়াৰ তাপ অনুভৱ কৰিম আৰু লগে লগে ধোৱা দেখা পাবলৈও সক্ষম হ'ম। এইটো কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে যে আজি আমি জুই প্রত্যক্ষ কৰিছো আৰু ইয়াৰ তাপ আৰু ধোৱা আমি কাইলৈ দেখা পাম।

৩) **স্থায়ী বা অবিৰত সন্মিলন ঃ** কাৰণ আৰু কার্য্যৰ সম্পর্কতা কোনো সাধাৰণ সম্পর্ক নহয় য'ত এক ধৰণৰ কিছুমান ঘটনাই আন এক ধৰণৰ কিছুমান ঘটনাক সদায় অনুক্রম কৰে। যদি আমি বহু ক্ষেত্রত দেখো যে এক ধৰণৰ বিছুমান বিশেষ ঘটনাক সদায় আন এক ধৰণৰ বিশেষ ঘটনাই সদায় বহুতো ক্ষেত্রত অনুক্রম কৰে, তেনেহ'লেও আমি সিহঁতৰ মাজৰ সম্পর্কক কেৱল সংযোগৰ সম্পর্ক বুলিহে কম, কাৰণত্বৰ সম্পর্ক বুলি নকওঁ। গতিকে, দেখা গ'ল যে যিকোনো এটা কাৰণ কার্য্য সম্পর্কত সদায় আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কথাটো হ'ল ইয়াৰ নিয়ত সহচাৰী সম্বন্ধ। কাৰণে সদায় কার্য্যক উৎপন্ন কৰিব লাগিবই। কিন্তু এই উৎপাদক ধাৰণা বা নিয়ত সম্বন্ধৰ ধাৰণাটোৱে কি বুজায় ?হিউমে এনে ধৰণৰ নিয়ত সহচাৰী বা প্রয়োজনীয় সম্পর্কৰ অর্থৰ তাৎপর্য্য ওলাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল আৰু এনেকুৱা সম্পর্কৰ ভিত্তি বা ভেটি বিচাৰ কৰিব চেষ্টা কৰিছিল।

তদুপৰি, হিউমে ইয়াকো বিচাৰ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিছিল যে এই নিয়ত প্রয়োজনীয় কার্য্য কাৰণ সম্পর্কবোৰ যৌক্তিক সম্পর্ক হয় নে নহয় যিবোৰক অভিজ্ঞতাপূর্ব বুলিও জনা যায়। কিন্তু তেওঁ কাৰণত্ব যে এক নিয়ত সম্পর্ক তাৰ কোনো অভিজ্ঞতাপূর্ণ আর্হি গ্রহণ কৰা নাছিল। কিয়নো আমি কোনো পূর্বৱর্তী ঘটনা আৰু অনুৱর্তী ঘটনাৰ মাজত সম্পর্ক নথকাকৈ আন কোনো ধৰণৰ সম্পর্ক কল্পনা কৰিব নোৱাৰো। আমি মাত্র আমাৰ অভিজ্ঞতাত ইয়াকে পাওঁ যে দুটা বেলেগ বেলেগ ঘটনাই ইটোই আনটোক অনুক্রমণ কৰে কিন্তু সিহঁতৰ মাজত আমি কোনো সম্পর্ক দেখা নাপাও। উদাহৰণ স্বৰূপে, ইয়াত কোনো বিৰোধভাব নাই যে সকলো জুইৰ ক্ষেত্রত ধোৱাৰ উপস্থিতি বিদ্যমান কিন্তু সিহঁতৰ মাজত কোনো ধৰণৰ সম্পর্ক নাই।

যদি এটা কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰ প্রয়োজনীয় দিশটো এটা যৌক্তিক সম্পর্ক হয়, তেনেহ'লে ই এটা বিৰোধাভাস হ'ব যে দুই শ্রেণীৰ কিছুমান ঘটনাৰ মাজত কার্য্য-কাৰণ সম্পর্ক থকা বুলি কল্পনা কৰা হৈছে যদিও ইয়াত পূর্বৱর্তী ঘটনাটো সংঘটিত হ'লেও অনুৱর্তী ঘটনা সংঘটিত নহ'বও

পাৰে। কিন্তু এটা কার্য্য কাৰণ সম্পর্কত এনেধৰণে ভাবিলে কোনো ধৰণৰ বিৰোধাভাসৰ সৃষ্টি নহয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, কোনো বিৰোধাভাস নোহোৱাকৈ আমি কল্পনা কৰিব পাৰো যে জুই জ্বলিলেও তাৰপৰা কোনো তাপৰ উৎপাদন নহয়। এনেদৰে অনুক্রমণ আৰু সমীপতাৰ বাহিৰেও যিকোনো এটা কার্য্য-কাৰণ সম্পর্কৰ বাবে যি নিয়ত সহচাৰী সম্বধৰ দৰকাৰ বা প্রয়োজন বুলি ভবা হৈছে সি আচলতে ঘটনাসমূহৰ মাজত স্থায়ী সম্মিলনৰ বাহিৰে আন একো নহয়। এনেদৰে, আমাৰ অভিজ্ঞতাত যেতিয়া আমি বহুতো ঘটনা একেলগে প্রত্যক্ষ কৰোঁ, য'ত কিছুমান বিশেষ ঘটনাক আন কিছুমান বিশেষ ঘটনাই লগে লগেই অনুক্রমণ কৰে তেতিয়া এইবোৰ প্রত্যক্ষ কৰি কৰি আমি আমাৰ মনত এটা আশা কৰি লওঁ যে এই ধৰণৰ ঘটনাবোৰ সদায় ভবিষ্যতেও একে দৰেই অনুক্রমণ কৰিব। গতিকে এনেকুৱা ক্ষেত্রত যেতিয়া আমি পূর্বৱর্তী ঘটনাসমূহক দেখা পাওঁ, তেতিয়া আমি ইয়াৰ অনুৱর্তী ঘটনাসমূহক অজানিতে আশা কৰিবলৈ ধৰো। যেনে— আমাৰ সকলো অতীত অভিজ্ঞতাৰ পৰা আমি দেখিছো যে য'ত জুই থাকে তাতে ধোঁৱা থাকে। গতিকে ইয়াক দেখি আমি আশা কৰোঁ যে ভবিষ্যতেও সকলো ধৰণৰ জুইৰ ক্ষেত্রত ধোঁৱা থাকিব। গতিকে, এই জুই আৰু ধোঁৱাৰ সম্পর্কটোক এক নিয়ত অনিবার্য্য সম্পর্ক বুলি ক'ব পাৰি।

কিন্তু কেনেকৈ এই কাৰণ আৰু কার্য্যৰ স্থায়ী সম্মিলনে এটা কাৰণ কার্য্য সম্পর্কলৈ উন্নীত হ'ব পাৰে? দৰাচলতে এই কাৰণ কার্য্যৰ স্থায়ী সম্মিলনটো এক বিশেষ ধৰণৰ মনস্তাত্বিক বা এক বিশেষ মানসিক অনুষঙ্গৰ কাৰণে কাৰণ কার্য্যৰ সম্পর্কলৈ উন্নীত হয়। এই মানসিক অনুষংগটো হৈছে আমাৰ এক সহজাত প্রবৃত্তি য'ত আমি যদি কিছুমান ঘটনা একেলগে থকা বা ঘটা দেখো তেতিয়াহ'লে তাত আমি আমাৰ অভিজ্ঞতাৰ ফালৰ পৰা কার্য্য কাৰণৰ সম্পর্ক আৰোপ কৰোঁ। আগমনাত্মক চিন্তা-চর্চাতো আশ্রয় বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ মাজত এনে ধৰণৰ কার্য্য কাৰণ সম্পর্ক কোনো আশ্রয়বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ সম্পর্কৰ ওপৰত নির্ভৰ নকৰে। বৰঞ্চ ই নির্ভৰ কৰে আমাৰ অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰ বিষয়ে আহৰণ কৰা এনে ধৰণৰ মানসিক অনুষঙ্গৰ ওপৰত। আমি এনে ধৰণৰ কাৰণত্ব প্রাকৃতিক ঘটনা পৰিঘটনাৰ মাজত দেখিবলৈ পাওঁ কাৰণ ই হ'ল আমাৰ এক স্বভাৱ, গতিকে এই মানসিক অনুষঙ্গৰ বাহিৰে কোনো ধৰণৰ বস্তু আৰু ঘটনাৰ মাজত কোনো ধৰণৰ কাৰণত্বৰ ধাৰণা বিচাৰি পোৱা নাযায়।

চিন্তা-চর্চা কৰক ১২.৪

ক) কাৰণ আৰু কার্য্যৰ মাজত থকা কোনো ধৰণৰ নিয়ত অনিবার্য্য সম্পর্ক যৌক্তিকতাৰে প্রমাণ কৰিব পাৰি নে? হিউমৰ মত অনুসৰি আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

খ) কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰবিষয়ে বিশ্বাস জগোৱাত মানৰ প্রকৃতিৰ মানসিক বা মনস্তাত্বিক আইনসমূহৰ অৱিহণা কেনে ধৰণৰ? হিউমৰ মত অনুসৰি আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

১২.৭ অধ্যায়টোৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- 'কাৰণ হৈছে 'কার্য্য'ৰ লগত সম্পর্ক থকা এটা সম্বন্ধ বোধক পদ। কাৰণৰ আৰু কাৰণৰ নিয়মে ব্যৱহাৰিক বিজ্ঞানত এক প্রধান তথা গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা অৱলম্বন কৰিছে।
- কোনো এটা কার্য্যৰ কাৰণ সেই বস্তু বা অৱস্থা বা পৰিৱেশবোৰ যিবোৰে কার্য্যটো ঘটায় আৰু যাৰ অনুপস্থিতিত কার্য্যটো নঘটে। বিভিন্ন পৰিৱেশত আৰু বিভিন্ন পৰিস্থিতিত 'কাৰণ' শব্দটোৱে বিভিন্ন গুণ বা বৈশিষ্ট্য দর্শায়। মাজে মাজে ই কার্য্যৰ প্রয়োজনীয় চর্ত দর্শায়। কেতিয়াবা ই উপযুক্ত চর্ত দর্শায়।কিন্তু এই প্রয়োজনীয় আৰু উপযুক্ত চর্তবোৰৰ ব্যৱহাৰ বা চিনাক্তকৰণ কৰাত 'কাৰণ' শব্দটোৰ ভূমিকা যথেষ্ট গুৰুত্বপূর্ণ। কিছুমান ক্ষেত্রত ই প্রয়োজনীয় বা উপযুক্ত চর্ত এটাও নহ'ব পাৰে কিন্তু ই কেৱল কার্য্যটোৰ বাবে এটা বৰঙণি যোগোৱা চর্তহে হ'ব পাৰে।
- এৰিষ্টটলৰ মতে কাৰণ হৈছে কোনো বস্তু বা ঘটনাৰ ব্যাখ্যা। 'কাৰণ'ৰ ধাৰণাটোৱে প্রধানকৈ কি বস্তু বা বস্তুটোৰ কোনটো অংশই আন এটা বস্তু গঠন কৰিছে, কি কি উপাদানেৰে বস্তুটো তৈয়াৰ হৈছে, বস্তুটোক কি আকাৰ প্রদান কৰা হৈছে ইত্যাদিক বুজায়। আনহাতে, কাৰণৰ ধাৰণাটোৱে বস্তু এটা বনোৱা কার্য্যত নিহিত হৈ থকা কর্তা, কৌশল বা শক্তি আৰু কার্য্যকাৰিতা বা কার্য্যদক্ষতা নামৰ আন বহুতো কাৰণকো দর্শায় যিয়ে বস্তুবিধত পৰিৱর্তনৰ সূচনা কৰে। সেইমতে, কাৰণক চাৰিভাগত ভাগ কৰিব পাৰি— উপাদান কাৰণ, আকাৰগত কাৰণ, উদ্দেশ্য কাৰণ আৰু নিমিত্ত কাৰণ।
- বেকনৰ মতে, যিকোনো এটা ঘটনাৰ উৎপাদিত প্রকৃতি বা কাৰণবোৰ তাৰ উৎপাদক প্রকৃতি বা কার্য্যৰ লগত সহাৱস্থান, সহ-অনুপস্থিতি আৰু সহ অনৈক্যতাৰ সম্বন্ধেৰে সম্বন্ধিত হৈ আছে। বেকনৰ মতে এই বিশ্বৰ সকলোবোৰ জটিল ঘটনা বা পৰিঘটনা উৎপাদিত প্রকৃতি বা কাৰণবোৰৰ সামঞ্জস্যতাৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্রিত হৈ থাকে। কিন্তু ইয়াক কেৱল সহাৱস্থান, সহ-অনুপস্থিতি আৰু সহ-অনৈকতাৰ ভিত্তিতহে জানিব পাৰি। তেওঁ ইয়াৰ বাবে এক খণ্ডযুক্ত বিতং পদ্ধতিৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল।
- ডেভিদ হিউমৰ মতে, দেখা বা প্রত্যক্ষ কৰা উদাহৰণৰ পৰা নেদেখা বা প্রত্যক্ষ নকৰা উদাহৰণলৈকে কৰাআগমনাত্মক চিন্তাধাৰাবোৰসদায় কার্য্য-কাৰণ সম্পর্কৰে সম্পর্কযুক্ত। কিন্তু এই কার্য্য-কাৰণসম্পর্কটো বিভিন্ন ঘটনাৰ মাজত থকা একজটিল সম্পর্ক। হিউমে

এই সম্পর্কটো অগ্রগণ্যতা, সমীপতা আৰু অনিবার্য্যতাৰ ধাৰণাবোৰৰ দ্বাৰা ব্যাখ্যা কৰিছে। অগ্রগণ্যতা আৰু সমীপতাৰ ধাৰণাবোৰক প্রমাণ কৰিব পাৰি। তথাপিও কিন্তু নিয়ত বা অনিবার্য্যতাৰ সম্পর্কটোক কোনোপধ্যে কোনো প্রমাণৰ সহায়ত প্রমাণ কৰিব নোৱাৰি।

- মিলৰ মতে, কাৰণ হ'ল কার্য্যৰ নিয়ত নিৰুপাধিক তাৎক্ষণিক পূর্বৱর্তী ঘটনা। পৰিমাণগতভাৱে কাৰণত থকা পদার্থ আৰু শক্তি কার্য্যতথকা পদার্থ আৰু শক্তিৰ সমান।
- কাৰণৰ অন্তর্গত সকলোবোৰ ঘটনা, পৰিঘটনা আৰু পৰিস্থিতিক একেলগে চর্ত বুলি জনা যায় যিবোৰ যিকোনো এটা কার্য্য সংঘটিত কৰিবলৈ বৰ প্রয়োজনীয়। কিন্তু এই চর্তবোৰ হয়তো সদর্থকো হ'ব পাৰে নাইবা নঞর্থকো হ'ব পাৰে। সদর্থক চর্তবোৰ হ'ল সেইবোৰ ঘটনা বা পৰিঘটনাৰ উপস্থিতি যাৰ সহায়ত কার্য্যটো ঘটা সম্ভৱ হয়। আনহাতে নঞর্থক চর্তবোৰ হ'ল সেইবোৰ ঘটনা বা পৰিঘটনা যিবোৰৰ উপস্থিতিয়ে কার্য্যটো সংঘটিত কৰাত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে।
- নিয়ত বা অনিবার্য্য সম্বন্ধবোৰ বা চর্তবোৰ হ'ল সেইবোৰ চর্ত যাৰ অবিহনে কার্যটো ঘটিব নোৱাৰে। কার্য্যটো ঘটিব লাগিলে এই নিয়ত অনিবার্য্য চর্তবোৰ উপস্থিত থাকিবই লাগিব।
- নিয়ত অনিবার্য্য চর্তবোৰ হ'ল এনেকুৱা কিছুমান চর্ত যিবোৰৰ অবিহনে কার্য্যটো কেতিয়াও ঘটিব নোৱাৰে। যাৰ উপস্থিতি থাকিলে কার্য্যটো যিকোনো পৰিস্থিতিতে আৰু যিকোনো সময়তে ঘটিবই লাগিব।
- জে. এল. মেকিৰ মতে কাৰণবোৰ সদায় অনুপযুক্ত কিন্তু কার্য্যৰ অপ্রয়োজনীয় কিন্তু উপযুক্ত চর্তসমূহৰ অনুতিৰিক্ত চর্ত। ইয়াক কাৰণত্বৰ INUS চর্ত বুলি কোৱা হয়।
- হিউমৰ মতে, আগমনাত্মক চিন্তাচর্চাত আশ্রয়বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ মাজৰ কার্য্য কাৰণ সম্পর্ক কোনো আশ্রয়বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ সম্পর্কৰ ওপৰত নির্ভৰ নকৰে। বৰঞ্চ ই নির্ভৰ কৰে আমাৰ অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰ বিষয়ে আহৰণ কৰা এনে ধৰণৰ মানসিক অনুষঙ্গৰ ওপৰত। আমি এনে ধৰণৰ কাৰণত্ব প্রাকৃতিক ঘটনা পৰিঘটনাৰ মাজত দেখিবলৈ পাওঁ কাৰণ ই হ'ল আমাৰ এক স্বভাৱ, গতিকে এই মানসিক অনুষঙ্গৰ বাহিৰে কোনো ধৰণৰ বস্তু আৰু ঘটনাৰ মাজত কোনো ধৰণৰ কাৰণত্বৰ ধাৰণা বিচাৰি পোৱা নাযায়।

১২.৮ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Hume, David (1988); *A Treatise of Human Nature,* Edited by L. A. Selby Bigge; UK: Oxford University Press.

2) Mill, John Stuart (1843); *System of Logic, Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles and Methods of Scientific Investigation*, Volume I; London, UK: John W Parker.

3) Read, C. (1914); *Logic: Deductive and Inductive*; London, UK: Kent & Co. Ltd.

১২.৯ অগ্রগতি খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এটা পূর্বৱর্তী ঘটনা অনুক্রমণ কৰিবলৈ আমি আমাৰ কর্মবোৰক আশা আৰু কল্পনাৰ সহায়ত পৰিচালনা কৰোঁ।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কাৰণৰ বিভিন্ন অর্থবোৰ হ'ল— কিয় ঘটনা ঘটে, নিয়ত অনিবার্য্য আৰু উপযুক্ত চর্ত।

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সমীপতা, অনুক্রমণ আৰু স্থায়ী সন্মিলন।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নহয়।

৫নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সমানতা।

৬নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ চর্ত হ'ল কাৰণৰ প্রয়োজনীয় বা উপযুক্ত চর্ত।

৭নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সদর্থক চর্ত হৈছে সেইবোৰ পৰিস্থিতিৰ উপস্থিতি যাৰ সহায়ত কার্য্যটো সংঘটিত হয়। নঞৰ্থক চর্ত হ'ল সেইবোৰ পৰিস্থিতিৰ অনুপস্থিতি যিয়ে ঘটনাটো ঘটাত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে।

৮নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নহয়।

৯নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ হয়।

১২.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন ঃ

প্রশ্ন ১ ঃ সকলো ধৰণৰ অনুক্রমিত ঘটনাবোৰ কাৰণত্বৰ দ্বাৰা সম্বন্ধিত হৈ থাকেনে?

প্রশ্ন ২ ঃ কাৰণৰ আনটো সম্বন্ধ বোধক পদ কি?

প্রশ্ন ৩ ঃ এৰিষ্টটলৰ কাৰণত্ব তত্বটো উদ্দেশ্যমূলক নে?

প্রশ্ন ৪ ঃ বেকনৰ দর্শনত উৎপাদক প্রকৃতিৰ ধাৰণাটোৱে কি বুজায়?

প্রশ্ন ৫ ঃ হিউমৰ মতে, অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা নিয়ত অনিবার্য্য সম্পর্ক প্রমাণ কৰিব পাৰি নে?

প্রশ্ন ৬ ঃ কাৰণত্বৰ INUS চর্তটো কোনে উদ্ভাৱন কৰিছিল?

খ) চুটি প্রশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ কাৰণত্ব বুলিলে কি বুজা?

প্রশ্ন ২ ঃ উপাদান কাৰণ কি?

প্রশ্ন ৩ ঃ বেকনে কেনেদৰে কার্য্য কাৰণ সম্পর্কক ব্যাখ্যা কৰিছে?

প্রশ্ন ৪ ঃ হিউমে কেনেদৰে কাৰণত্বৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিছে?

প্রশ্ন ৫ ঃ কাৰণ আৰু চর্তৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰা।

প্রশ্ন ৬ ঃ নিয়ত অনিবার্য্য চর্ত আৰু উপযুক্ত চর্তৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰা।

প্রশ্ন ৭ ঃ কাৰণত্বৰ INUS চর্তটো ব্যাখ্যা কৰা।

প্রশ্ন ৮ ঃ স্থায়ী সন্মিলনে নিয়ত অনিবার্য্য চর্তটো দর্শায় নেকি?

প্রশ্ন ৯ ঃ চমুটোকা লিখক—

ক) কাৰণ আৰু চর্ত

খ) নিয়ত আৰু উপযুক্ত চর্ত

গ) কাৰণত্বৰ INUS চর্ত

ঘ) এৰিষ্ট'টলৰ কাৰণ তত্ব

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ জে. এছ. মিলৰ কাৰণত্বৰ তত্ত্বটো ব্যাখ্যা কৰা?

প্রশ্ন ২ ঃ এৰিষ্ট'টলে কাৰণত্বৰ দ্বাৰা কি বুজাইছে? চাৰিবিধ কাৰণ সম্পর্কে ব্যাখ্যা কৰা?

প্রশ্ন ৩ ঃ হিউমে কেনেধৰণে কাৰণত্বৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিছে? তেওঁ কার্য্য কাৰণ সম্পর্কৰ মনস্তাত্বিক ব্যাখ্যাটো কি?

প্রশ্ন ৪ ঃ নিয়ত, অনিবার্য্য আৰু উপযুক্ত চর্তৰ সহায়ত কাৰণত্বৰ ধাৰণাটো বহলাই লিখা।

*** ***** ***